

Kizwalter, Tomasz

"Le tournant du siècle des Lumières 1760-1820. Les genres en vers des Lumières au romantisme", publié sous la direction de G. M. Vajda, Budapest 1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/3, 599-600

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Zbigniew Wójcik, *Jan Sobieski*, „Biografie sławnych ludzi”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983, s. 619.

Praca znakomitego badacza dziejów nowożytnej Polski i powszechnych jest godnym uczczeniem rocznicy wiktorii wiedeńskiej. Stanowi ona jednocześnie pierwszą pełną biografię Jana Sobieskiego w historiografii polskiej. Cennym wstępem jest rozdział początkowy, dający obraz Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVII wieku na tle europejskim. Jak podkreśla autor, książka nie jest próbą hagiografii monarchy, pokazuje „nie tylko wznioły i zwycięstwa, ale też upadki i porażki króla Jana”. Rozważania Z. Wójcika dają wyraz przeświadczeniu, że historyka powinien cechować nie tylko chłodny osąd umysłu ale także głos serca, które pozwala lepiej zrozumieć i wczuć się w realia epoki i postać, która jest badana. Częściowo zweryfikowane zostały wyniki dotychczasowych badań i ocen Sobieskiego. Król był zwolennikiem reformy państwa i dawał temu wyraz w swych mowach, inspirował również druki ulotne. Wypowiadał się przeciwko osłabianiu władzy, główną przyczynę widząc we wzroście roli sejmików. Plany dynastyczne, które reprezentował, stanowiły więc tylko jeden z elementów jego polityki wewnętrznej. Nieudane zamierzenia w polityce zagranicznej (próba równowagi „między Francją a Austrią”, polityka bałtycka) doprowadziły do dostania się w „jarzmo Ligi Świętej” i „załamania wielkiej polityki Sobieskiego”. Mimo to, zdaniem Z. Wójcika, władca nadal dążył do prowadzenia samodzielnej polityki i szereg jego późniejszych pociągnięć nosi takie znamiona. Postać króla na trwałe weszła do panteonu bohaterów narodowych. Dowodzi to „na ogół trafnej świadomości historycznej Polaków”, którzy potrafią docenić rzeczywiste zasługi i wielkość człowieka. Praca zawiera bibliografię źródeł i opracowań, indeksy osobowy i nazw geograficznych i etnicznych, bogate ilustracje czarno-białe i kolorowe.

W. B.

Le tournant du siècle des Lumières 1760—1820. Les genres en vers des Lumières au romantisme, „Histoire comparée des littératures de langues européennes”, sous les auspices de l'Association Internationale de Littérature Comparée t. III, publié sous la direction de G. M. Vajda, Akadémiai Kiadó, Budapest 1982, s. 684.

Wydawnictwo to zainteresować powinno nie tylko historyków literatury, znaczenie jego bowiem wykracza znacznie poza tytułową kwestię gatunków poetyckich. W okresie, gdy nie ustają głosy zachęcające do uprawiania w różnych dziedzinach historii badań porównawczych, jest to przykład takiego właśnie postępowania, ciekawy zarówno ze względu na metodę pracy, jak i jej rezultaty.

Inicjatywa wydawania serii poświęconej porównawczej historii literatur europejskich pojawiła się w 1967 roku. Kieruje tym przedsięwzięciem Komitet Koordynacyjny, składający się z 16 uczonych z różnych krajów (przewodniczy mu obecnie Henry H. H. Remak z Indiana University, USA), opiera się zaś ono na dwóch założeniach: iż istnieją aspekty zjawisk literackich dostrzegalne tylko w perspektywie ponadnarodowej i że praca w tej dziedzinie wymaga tworzenia dobrze zorganizowanych zespołów badawczych o składzie międzynarodowym. Jak wspomina się w przedmowie, ów postulat realnego umiędzynarodowienia badań ma dla historiografii literatury znaczenie rewolucyjne.

Przygotowanie tomu traktującego o poezji oświeceniowej powierzono zostało Instytutowi Badań Literackich Węgierskiej Akademii Nauk, który starając się zrealizować postulat międzynarodowego podziału pracy i współdziałania zaangażował badaczy z jedenastu krajów. Pierwotne założenie było jednak w praktyce trudne

do utrzymania: zasada współpracy historyków różnych krajów kłóciła się nieco z wymogami zespólowości. W efekcie 18 z 28 studiów przygotowali Węgrzy.

Praca składa się z dwóch części. Pierwsza, mająca charakter syntetyczny, przy użyciu metody porównawczej rozpatruje przebieg procesów literackich w skali całej Europy. Drugą tworzą artykuły poświęcone poszczególnym literaturom narodowym: stanowi ona rodzaj podstawy dla szerszych uogólnień (problematykę polską przedstawiła w niej T. K o s t k i e w i c z o w a).

Czytelnika nie będącego literaturoznawcą zainteresuje zwłaszcza część pierwsza: kwestie czysto literackie ukazują się w niej na szerokim tle ogólnym, w sposób prowadzący do konkluzji ważnych dla historii kultury tego okresu. Autorzy tomu zabierają głos w dyskusji toczącej się od dawna wśród badaczy Oświecenia: czy można traktować je jako jednolitą całość? Opowiadając się za koncepcją zasadniczej jedności Oświecenia, wskazują jednak, że rozpatrywane w skali europejskiej ma ono dwie fazy: formowania się i upowszechniania. Choć w drugiej połowie XVIII w. pojawiają się ciągle elementy oryginalne, najistotniejszą cechą tego okresu jest terytorialna ekspansja treści oświeceniowych z centrów, w których się narodziły; towarzyszyły temu zasadnicze przemiany wcześniej ustalonych, głównie francusko-angielskich wzorów. W niektórych rejonach Europy Oświecenie osiągnęło swą kulminację dopiero w początkach XIX wieku. Profil kultury lat 1760—1820 bywa określany rozmaicie; dla autorów omawianego dzieła okres ten to faza bujnego rozwoju Oświecenia.

T. K.

A. I. Aleksiejew, *Oswojenie ruskimi ludmi Dalekiego Wschodu i Roskiej Ameryki (do końca XIX wieku)*, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1982, s. 288.

Zgodnie z tytułem, autor, płodny badacz dziejów obszarów rosyjskiego Dalekiego Wschodu i tzw. rosyjskiej Ameryki, przedstawia proces opanowywania przez Rosję tych terytoriów od XVII do początku XX wieku (ze szczególnym uwzględnieniem XIX wieku). Pomimo poważnego, naukowego charakteru (obszerny rozdział poświęcono źródłom i historiografii rosyjskiej, radzieckiej oraz zachodnioeuropejskiej, amerykańskiej i kanadyjskiej, a także zamieszczona na końcu wielojęzyczna bibliografia), celem autora było również udokumentowanie odwiecznych (*iskonnyje*) praw Związku Radzieckiego do terenów, do których obecnie roszczą pretensje Chiny i Japonia. Dlatego sporo uwagi poświęcono m.in. Krajowi Nadamurskiemu i Usuryjskiemu czy Wyspom Kurylskim, jak i zawierany traktatom co do przynależności tych terytoriów. W części omawiającej rosyjską kolonizację Alaski i rolę Kompanii Rosyjsko-Amerykańskiej autor podkreślił antynarodowy postęp karatu, wyrażający się w sprzedaży odwiecznej rosyjskiej Alaski rządowi Stanów Zjednoczonych. W swoim wykładzie autor konsekwentnie przestrzega przyjętych we wstępie założeń. Najpierw śledzi historię rosyjskich odkryć poszczególnych obszarów i formowanie nowych granic Rosji, potem omawia ich badania geograficzne, kartograficzne, geologiczne i in., wreszcie przedstawia zagospodarowywanie zdobytych terytoriów. Na ogół nie informuje czytelnika o narodowości podróżników i uczonych w rosyjskich wyprawach na Daleki Wschód, nawet jeśli wyraźnie noszą oni nazwiska nierosyjskie. Z pietyzmem i szczegółowo autor opisuje heroiczne podróże „rosyjskich Kolumbów” torujących szlaki ekspansji Rosji carskiej. Zdaniem autora, wchłonięcie przez Rosję Dalekiego Wschodu umożliwiło temu obszarowi dostanie się pod wpływ prężnie się tu rozwijającej kapitalistycznej gospodarki rosyjskiej, a po 1917 roku perspektywy rozwoju gospodarczego i kulturalnego stały się nieograni-